

GALGÓCZI ERZSÉBET: KEGYETLEN SUGARAK

Új rendeletek, törvénykezések ritkán kényszerítik az embert olyan figyelemre, mint az elmúlt év karácsonyán. A parasztság szempontjából — nyugodtan mondhatjuk — a termelőszövetkezetek újjáalakulása óta a legnagyobb, nem csak etikai, de jelentőségét tekintve történelmi változás történt: megjelent az új nyugdíjrendelet. Fél évvel azután, hogy egy fiatal, tehetséges prózaíró könyvében arról a kis foltról olvashatunk, mely a legjobb termelőszövetkezetnek járó zászló tehenes, kismalacos, hímzett csendéletén látható: „az állatgondozók nem kapnak szabadságot, és az öregasszonyok is kénytelenek kapálni”.

Galgóczi Erzsébet *Kegyetlen sugarak* című könyve minden bizonyítással értékes dokumentuma lesz az elkövetkező nemzedékeknek. A kötet majd tíz év irodalmi riportjait, „jelentéseit”, kisszociográfiáit foglalja össze. Az első jobbára önéletrajzi jellegű írás, a címadó *Kegyetlen sugarak* még 1956-ban íródott, mégis ugyanazokkal a vágyakkal, kívánságokkal teljes, mint a legutolsó, a fiatalok problémáit elemző 1964-es. Nem csak egyes írásoknak, hanem az egész könyvnek legfontosabb, legbátrabb felfedezése a paraszti élet anakronisztikus vonásainak meglátása, amelyet már az első írásokban exponál a szerző. A kötet egységét, az egymással sokszor önmagukkal is vitázó mondatokat összefogva ez adja. A röntgensugarak kegyetlen sugarak. Felfedezik a rosszat, a beteget, de utat mutatnak a gyógyításhoz is. Külön úton halad mindegyik, de kiindulási pontjuk ugyanaz, és képet csak együtt adhatnak. Az öregek nehézségei, a fiatalok elvándorlása, a falusi értelmiség közönyössége, a vezetés ellentmondásai, egészséges és nehezen gyógyuló felületei a falusi életnek — a sugarak összegeződéséből reális „röntgenkép” alakul ki.

Az előszóban arról ír a szerző, hogy az utóbbi idők eredményei nem cáfolták meg riportjait. Szavai igazolást nyernek ennek a kritikának első mondataiban is. Az azonban, hogy időbeli túlhaladottságuk ellenére sem tűnnek történelmileg túlhaladottnak a *Kegyetlen sugarak* szociográfiai írásai, nem politikusi és nem tanítói érdem. Írói. Mint a modern görög filmek kegyetlen tájain, úgy bukkan fel a fekete ruhás öregasszonyok alakja. „Sütött a nap, a házak mögött dunyhák sütkéreztek a napon, nagy táblán három lófogat szántott egymás nyomában, amott cukorrépa jelölőt húzott egy asszony belefeküdve mint a

ló a hámba, nem látszik, fiatal-e, öreg-e, de én ma minden mezőn dolgozó asszonyban hatvanegy éves anyámat látom, aki krumplit vet odahaza a Rudicstagon.” A paraszti életforma kegyetlenségét megvilágító sugarak elsősorban ilyen szimbolikus alakokra vetődnek. A *Hímzett selyemzászló* öregasszonya, aki hetvenéves korában is kapálni jár — már nem szociográfiai téma. A tényeken, pontos adatokon, amelyek szinte minden írásra jellemzőek, átsüt, átizzik az írói kívánság és kíváncsiság. Maga Galgóczi mondja valahol, hogy szeretné „megírni regényben az egész történelmi folyamatot...”. Másról megint csak a tényeken túllépve állapítja meg: ez már írói feladat.

A *Kegyetlen sugarak* ilyen látszólagos kettősségek jegyében íródott. Az 1957-es *Jelentés* bátor, mégis sokszor túlzottan száraznak tűnő szociográfiai pontosságának szöges ellentéte *A kastély és a templom*, ez a gyönyörűen csúfondáros kis „hangjáték” (vagy inkább hangpárbaj), amelyben megint egy anakronisztikus tényre derül fény: annak a falunak a vezetői, amelynek ezer évig nem volt temploma, a szocializáló falu vezetői szívesebben zsebükbe nyúltak, amikor egy modern templom felépítéséről volt szó, mint a kultúrház miatt. Az anakronizmusnak okát így látta: „A paraszt — legalábbis a dunántúli — manapság úgy él, hogy az életmódja: hajnaltól késő estig tartó szakadatlan fizikai munka — ugyanúgy, mint azelőtt volt, mondjuk száz, kétszáz esztendővel, a tudata pedig a huszadik századé, ha torzán és töredékesen is...” Ez az oknyomozó módszer nagy értéke a kötetnek. Galgóczi nem áll meg a vezetőség és a tagság közötti nézeteltéréseknél, a szervezés hibáit és eredményeit történelmi múltnak tekintve lép tovább. A riportok így nem az unos-untalan ismételt tényeket regisztrálják, hanem azt nyomozzák az író-politikus szenvedélyével, hogy mi lesz a jövő útja. Felfedezései így kettős jellegűek. Aggodalmas örömmel ír arról, hogy a negyvenötben osztott föld már ősi föld új parasztságunk szemében, ünnepélyes zászlóatadások figyelmeztet a mindennapos nehézségekre. Az új falut nézi, a jövőbelit látta. „Igenis kötelességünk évtizedekben gondolkodni... Végére is, ezek a szövetkezetek a jövőnek épülnek, s nem átmeneti esztendőknek.”

Bátor könyv a *Kegyetlen sugarak*. Azt az igazságot bizonyítja, hogy nem elég egy eszme mellett lenni, vele kell

lenni. Galgóczi túl akar lépni a nádte-
tős falusi szocializmuson. Ez a szándé-
kosan vagy véletlenül félreértőkben bi-
zonyára ellenérzést fog kiváltani. De az
író mellett nemcsak a tények szólnak.
A meg nem alkuvás is. Legnagyobb
írói bátorságának azt a kimondatlanul

is meglevő kívánságot érzem: a szerző
maga örülne a legjobban annak, ha reá-
lis megfigyelésekkel és merész javasla-
tokkal teljes könyve, ez az új könyv —
mihamarabb elavulna. (*Magvető Könyv-
kiadó 1966.*)

VERESS MIKLÓS

CSOÓRI SÁNDOR: A KÖLTŐ ÉS A MAJOMPOFA

A város zsidbadt sürgése, falvak esz-
mélő csöndje, zaklató emlékek és nyug-
tató vágyak, emberek, állatok, eszmék;
dolgok, amelyek a világon vannak, no,
és a „rácsodálkozás öröme”: Terített
asztal ez a könyv.

A kritikus már az elején leveszi a
pápaszemet, elsimítja szigorú arcvoná-
sait. Mosolyog. Nagyon szomorúan.
Nem a kiskutya tragédiája hatotta csak
meg, a kiskutyáé, amelyik anyja meg-
szülte vakon a vízbe fulladt, hanem
még valami. Egy jelkép, amely két egy-
más tövén nőtt mondatban rejtezik:
„Világra jött, de még emléket sem ha-
gyott maga után. Elpusztult, mielőtt hű-
ségés lehetett volna valakihez.” Har-
matcseppben a mindenség tükörképe az
emberi értelem mikroszkópja alatt.

Gátat szakítanak a gondolatok, nem
azért, hogy patetikus hozsannát zeng-
jenek harsány szabadon, hanem, mert
meg kell találniuk a formát, amelyben
testet kaphatnak. Ezekről az írásokról
csak a vallomás hangján érdemes be-
szélni.

Milyen írások ezek? Ha definíciót ke-
resnénk, talán az egyik alcím tenné
meg legjobban. A *beszélgetés műfaja* ez
— írásban. Éppen, ahogyan az író sze-
retné: Ne füstöljön el a szó, szárnyal-
jon szét könnyű papíron az ólomsúlyos
gondolat! Mégis, jobb kerülni a meg-
határozást. Mert ezek a valóságos (*A
kutya és egy rögeszme*), vagy látható
hőségek nélküli novellák elegyedve ben-
sőséges hangvételű tárcákkal, sőt ta-
nulmányig bővülő recenziókkal (*Szán-
tottam gyöpot...*), csakis egy okból tar-
toznak egybe: mint Csoóri Sándor mű-
vei. Személyességük valódi lírává avat-
ja, és bonthatatlan egységbe ötvözi ezt
a más-más tárgyhoz kötött kétszáz ol-
dalnyi prózát.

Nem keresünk hát definíciót. Terít-
sük ki a térképet? A költő barátságos
szigorral vezet bennünket a dunántúli
lankák pötty falvainak mécsvilágából a
főváros vibráló fényözönébe, Havanná-
ba szilveszter éjjelén, vagy Washing-
tonba röpt, hogy Vietnamra fájdtá te-

kintetünket. Mégsem készül világot
rengetni, mégsem akar újjá fogalmazni
minden kacattá avult törvényt. Nem a
szándékra vonatkozik ez, hanem az
igényre. Képtelen és embertelen vál-
lalkozás lenne fölmérni teret és időt,
amely nem egy ember birtoka. *A költő
és a majompofa* csak kertre nyíló ab-
lak. Csak ami sajátjává gyökeresedett,
azt a tapasztalatot, azt az érzést vagy
élményt izzítja fel a költő már-már
egyetemessé, legyen az művészi vagy
köznapiból eredő.

Vallomások a világnak a lélek szű-
rőjén fennakadt dolgairól. Az embert
olvasás közben megrohanják az emlé-
kek. Impresszionista sietséggel sorolná
melléjük a magáét, hitelesítésül. Legyen
elég azonban számba venni a kötet leg-
nagyobb terhelésű gondolatpilléreit.

Csoóri Sándor lázadó haragja a pusztu-
lás, mint az emberi tevékenység halála
ellen irányul. A pusztulás spontán is
történhet, ezért szorítja szívét a kisku-
tya kimúlása; de jól látható okai is
vannak a pusztulásnak. Csinálni is le-
het. Eklatáns példa rá a háború. Csoóri
mégsem beszél a háborúról, vagyis ki-
váltképpen nem. Háttérnek használja a
félelem fájdalmas jeleneteiben, végső
érvül az értelem felbomlásának apo-
kalipsziséhez. Nem akar beszélni az
„egy főre jutó halál-fejadagról”, mégis
lépten-nyomon elszólja magát: „Nem
őrizhet meg semmi veszendőt, s nem
védhet meg semmi értéket. A háború
ma már formalizmus, az örület forma-
lizmusa.” (*Új kőtáblák*). Mint egykor Vö-
rösmarty tettvágyát, az övét is zavarja
az unalom. Érti, hogy ez a pusztulás ka-
puja, benne kísért a halálgondolat. A
gyilkos gúny mögött, amellyel torkon ra-
gadjá, az élet szeretete áll őrt. (*A hosz-
sútávú unatkozó, Hadviselés vagy una-
lom.*)

Ernek ellentétpárjaként frissen és hó-
kristályosan csillan elő az egyszerű köz-
nap-i öröm a *Mennyei lottó*-ban, a *Les-
hegy díszpolgára* című visszaemlékezés
pedig jóleső elégedettséggel vall az em-
berközelség, a szeretet melegéről. Csoóri